

DOCUMENTEN BETREFFENDE DE EERSTE REKENPENNING VAN DE REKENKAMER TE MECHELEN ^{1/}

D. Delgrange

HISTORIEK

In december 1473 voegde Karel de Stoute de rekenkamer van Vlaanderen ^{2/} en de rekenkamer van Brabant ^{3/} samen en bracht ze over naar Mechelen. Deze gecentraliseerde instelling trad in werking op 3 januari 1474 maar was geen lang leven beschoren. Maria van Bourgondië gaf na de dood van Karel de Stoute toe aan de eisen van de Staten-Generaal en schafte ze op 17 maart 1477 af. In mei 1477 keerden de rekenkamer van Brabant en van Luxemburg terug naar Brussel en die van Holland, Zeeland en Friesland naar 's Gravenhage. Die van Vlaanderen, Artois en Henegouwen bleef nog tot juli 1479 in Mechelen, vooraleer terug te keren naar Rijsel.

Filips de Schone centraliseerde op 27 april 1496 de drie rekenkamers opnieuw te Mechelen. Onder druk van de Staten diende hij echter al snel op zijn beslissing terug te komen. Op 21 februari 1498 kreeg de kamer van Brabant opdracht om terug te keren naar Brussel, en op 24 mei mocht die van Vlaanderen terug naar Rijsel. Deze tweede centralisatiepoging valt buiten het bestek van dit artikel.

Marcel Hoc heeft een studie gewijd aan de rekenpenningen van de rekenkamer te Mechelen ^{4/} en baseerde zich daarbij hoofdzakelijk op het archief van deze instelling, dat ook de rekeningen bevat van de muntateliers die tijdens deze periode actief waren :

- de laatste rekening van de munt van Leuven (die de periode van 10 juli 1472 tot 31 maart 1474 beslaat) vermeldt geen aanmaak van jetons die voor de rekenkamer van Mechelen kunnen gediend hebben ^{5/};
- de eerste rekening van de Antwerpse werkplaats (van 10 december 1474 tot 17 oktober 1476) geeft aan dat in februari 1476 tweeduizend "jectoires de latton" voor de kamer van Mechelen geleverd werden ^{6/};
- uit de rekeningen van de rekenkamer zelf voor 1475 en 1476 leidt de auteur op een nogal gewaagde wijze af dat geen zilveren jetons werden vervaardigd voor de rekenkamer in de jaren 1475 en 1476 ^{7/};
- de rekeningen van de munt van Brugge maken gewag van de levering van 672 zilveren jetons in 1477 en van 720 zilveren jetons in 1478 ^{8/};

- uit een andere bron blijkt dat het Brugs atelier in 1479 eenzelfde hoeveelheid zilveren jetons leverde als het jaar voordien 9.

Hoc vermeldt wel nog een opdracht van 7 oktober 1474 aan de rekenkamer van Mechelen om Humbert Bauwins (sic), ijzersnijder van de munt van Leuven, de som van 60 £ van 40 groot uit te betalen voor het vervaardigen van drie stempelparen die bestemd waren voor het slaan van de rekenpenningen van de kamer. Eigenaardig genoeg vindt de auteur dit document uit het archief van het "département du Nord" te Rijsel niet meer dan een voetnoot waard, en trekt hij er geen enkele conclusie uit 10.

Bij nader toezien bevat deze tekst, die integraal in bijlage 1 wordt weergegeven, nog een belangrijke informatie die niet door Hoc wordt vermeld. Er is immers sprake van "coingz à forgier les jetoirs pour la chambre des comptes tant d'argent comme de cuyvre", waar geredelijk uit mag afgeleid worden dat in 1474 zowel koperen als zilveren jetons voor de rekenkamer waren voorzien.

Een ander document uit dezelfde bundel, dat niet door Hoc wordt vermeld en in bijlage 2 is weergegeven, geeft nadere informatie over de productie van de zilveren exemplaren. Er blijken 23 mark vervaardigd te zijn. Eventuele koperen exemplaren komen hierin niet ter sprake.

Van de twaalf verschillende jetons die Marcel Hoc aan de Rekenkamer van Mechelen toeschrijft is er geen enkele die uit 1474 kan stammen 11. Een aantal van de door deze auteur beschreven exemplaren zijn evenwel hybride stukken, geslagen met stempels die niet bij elkaar passen 12. Daarbij komt herhaaldelijk een keerzijdetype voor dat wel met de matrijzen van Humbert Bauwens vervaardigd kan zijn :

Het wapen van de Bourgondische Nederlanden vult het hele veld, zoals gebruikelijk op de dubbele, hele, halve en kwart groten "Vierlander" van Filips de Goede en Karel de Stoute ; errond, tussen twee parelcirkels, + POVR ☉ LG ☉ CHAÏR B' ☉ DGS ☉ COÏR P' TS ☉ A ☉ RALI'

NOTEN

- 1/ In vroegere jaargangen van dit jaarboek werden reeds een aantal andere documenten uit het archief van het "département du Nord" te Rijsel besproken die betrekking hebben op de rekenpenningen van de rekenkamer van Rijsel van 1529, 1534 en 1545 :
- D. DELGRANGE, *Een document van de rekenkamer van Vlaanderen en Artesië betreffende een rekenpenning van 1529*, in *Jaarboek van het EGMP*, 1987, p. 145-150;
- D. DELGRANGE, *Een document betreffende de rekenpenning van de rekenkamer van Rijsel van 1534*, in *Jaarboek van het EGMP*, 1989, p. 113-117.
- D. DELGRANGE, *De rekenpenning van 1545 voor de rekenkamer van Rijsel*, in *Jaarboek van het EGMP*, 1988, p. 29-33;
- 2/ Sinds haar oprichting in 1386 vielen ook Artois, Mechelen en Antwerpen onder haar bevoegdheid. Later kwamen daar nog Namen (sinds 1421), Henegouwen (sinds 1428) en Ponthieu en de Sommesteden (sinds 1438) bij. Ze was gevestigd te Rijsel.
- 3/ Oppericht in 1404. In 1463 werd de rekenkamer van 's Gravenhage voor Holland, Zeeland en Friesland er aan toegevoegd. Datzelfde jaar werd haar bevoegdheid nog uitgebreid tot Luxemburg, Chiny en La Roche. Ze was gevestigd te Brussel.
- 4/ M. HOC, *Jetons de la Chambre des Comptes à Malines*, in *Revue belge de Numismatique et de Sigillographie*, 1939, p. 27-37 & pl. IV-V.
- 5/ De rekening van muntmeester Joris de Cabottre vermeldt enkel een levering van rekenpenningen te Brussel op 20 april 1473 (Algemeen Rijksarchief te Brussel, Rekenkamer, register 18072, fol. 13).
- 6/ Ze vermeldt bovendien dat aan Hubert Bouwens, de stempelsnijder van de munt, 10 s groot werd betaald voor het graveren van de twee stempelparen waarmee deze stukken werden vervaardigd (Algemeen Rijksarchief te Brussel, Rekenkamer, register 17880, fol. 16).
- 7/ Voor de gebruikelijke uitdeling aan de voorzitter, meesters, auditeurs en klerken op Sint-Remi wordt in de rekeningen van 1475 en 1476 niet uitdrukkelijk melding gemaakt van "marcs ouvrés en jectoirs". In plaats daarvan is de massa zilver opgegeven die werd uitgerekend (24 mark in 1475 en 23 mark 3 ons en 4 sterlingen in 1476). Hieruit leidt Hoc af dat de tegenwaarde van de jetons aan de rechthebbenden in geld werd uitbetaald. Beide malen staat echter ook 18 stuiver groot per mark voor de aanmaak geboekt, zodat deze gevolgtrekking nogal gewaagd overkomt (M. HOC, *Op. cit.*, p. 30).
- 8/ De rekening van Marc le Bungneteur en Josse de Raed voor de periode van 14 maart 1476 tot 1 juli 1477 vermeldt de levering van 10 1/2 mark zilver "ouvrés en jectoirs" aan de kamer van Mechelen, ten behoeve van

zijn ambtenaren (Algemeen Rijksarchief te Brussel, Rekenkamer, register 18111, fol. 5-6). De betalingsopdracht ervoor dateert van 16 juli 1477 (Algemeen Rijksarchief te Brussel, Acquits de Lille, karton 9312).

In de rekening van 20 december 1477 tot 30 juni 1479 is sprake van de levering van 720 zilveren jetons, met een totaal gewicht van 11 mark 1 ons en 17 1/2 sterlingen, aan de ambtenaren van de rekenkamer te Mechelen. De matrijzen ervoor werden gegraveerd door Jean Pollet (Algemeen Rijksarchief te Brussel, Rekenkamer, register 18113, fol. 3 v°). De betalingsopdracht ervoor dateert van 25 mei 1478 (Algemeen Rijksarchief te Brussel, Acquits de Lille, karton 9312).

9/ Uit een ontvangstbewijs van 15 juli 1479 blijkt dat de ambtenaren van de Mechelse kamer dat jaar opnieuw voor 11 mark 1 ons en 17 1/2 sterlingen zilveren jetons kregen die te Brugge werden vervaardigd (Algemeen Rijksarchief te Brussel, Acquits de Lille, karton 9312).

10/ M. HOC, *Op. cit.*, p. 29, voetnoot (2).

11/ Bij de nummers 1, 2, 3 en 9 interpreteert Hoc het omschrift op de keerzijde volledig verkeerd : het gaat hier niet om rekenpenningen voor de rekenkamer van Mechelen, maar om rekenpenningen voor de rekenkamer, *gestlagen* te Mechelen. Dit atelier was geopend tussen 1454 en 1460, in 1485 en van 1487 tot 1489.

De initialen van Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië op de nummers 4, 5 en 6 verwijzen naar de periode tussen 1477 en 1482.

Op de keerzijde van nummer 7 is het wapen van een privé-persoon weergegeven. De periode waarin elke hoge ambtenaar van de kamer over zijn eigen persoonlijke jetons beschikte situeert zich echter pas later. Bovendien weten we dat in 1474 van slechts drie stempelparen gebruik gemaakt werd, wat wijst op één gemeenschappelijk type voor de gehele rekenkamer.

Het wapen op de voorzijde van nummer 8 is datgene dat op de munten van Filips de Schone voorkomt tussen 1489 en 1496.

De voorzijde van de nummers 10 en 11 herneemt het type van het zilveren vlies van Filips de Schone, uitgegeven tussen 1496 en 1502.

Nummer 12 is - blijkens het omschrift op de voorzijde - uitgegeven onder Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië.

12/ Een keerzijde, die gecopieerd werd van de "Vierlanders" van Filips de Goede en Karel de Stoute, is gecombineerd met voorzijdetypes waarop de initialen van Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië voorkomen (nummers 4, 5 en 6), met de voorzijde van een jeton van een privé-persoon (nummer 7), met een voorzijdetype dat gecopieerd werd van het zilveren vlies van Filips de Schone (nummers 10 en 11) en met een voorzijde op naam van Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië (nummer 12).

Nummer 9 bezit een voorzijde met het type van het zilveren vlies van Filips de Schone en dezelfde keerzijde als rekenpenning nummer 1 van Filips de Goede.

BIJLAGE 1

"Guiselin Vlieghe aians à tenir le compte des nécessitez de la chambre des comptes à Malines, payez à Humbert Bauwens tailleur de coings de la monnoie à Louvain la somme de Six livres de xl gros la livre à lui deu pour trois paires de coingz à forgier les jetoirs pour la chambre des comptes tant d'argent comme de cuyvre qu'il a délivrez en ladite chambre. Et en rapporter avec ceste sa quittance. Icele somme de VI livres monnoie dont vous sera aloué en voz comptes. Faict en la chambre des comptes à Malines soubz les saingz manuelz d'aucuns desdits des comptes le vi d'octobre anno soixante quatorze.

Ledoux
B. Meerbeke
Dommesenge

Ledit Hubert s'est tenu pour content de ladite
somme de VI Lib. moy présent,

Subbeeks."

Rijsel, Archives départementales du nord
Fonds de l'ancienne chambre des comptes de Flandres et Artois
Bundel B-112

BIJLAGE 2

"21 octobre 1474, Malines.

Guyselin Vlieghe vous paierez à Woutre Le Barcke et au ... ses compaignons monnoyeurs pour avoir forgié xxiiij marcs de jectoirs d'argent por ceulx du college de la chambre de céans la somme de quatre livres du prix de xl gros flandres la livre. Et on vous passera icelle somme en vos comptes de la recepte que avez pour les nécessitez de la chambre et rapportant ceste seullément.

Escript en la chambre des comptes à Malines le xxje jour d'octobre l'an lxxiiij.

Le Doulx.

Lesdits monnoyeurs se sont tenuz conyens de ladite somme en ma présence.

Libbecks (?)"

Rijsel, Archives départementales du nord
Fonds de l'ancienne chambre des comptes de Flandres et Artois
Bundel B-112